

Hra a stimulace

*Nezacházej s dětmi při učení násilně,
nýbrž ať se učí formou hry.*

– Platón

Během studia u Jeana Piageta jsem se často zamýšlela nad svým dětstvím. Uvědomila jsem si, že spoustu věcí jsem pochopila jinde než ve škole, například když jsem si hrála. V této kapitole se s vámi podělím o své vzpomínky na hraní a na těchto příkladech vysvětlím, jak probíhá učení hrou. Rovněž uvádím pár příkladů a pokynů pro poskytnutí vhodné stimulace podle individuálních zájmů dítěte.

Moje vzpomínky na dětskou hru

V první kapitole jsem popisovala školu, do které jsem chodila až do svých dvanácti let a kde jsem neměla domácí úkoly, prověrky ani známky. Díky tomu mi každý den po vyučování (které končilo ve tři odpoledne) zbývala spousta volného času, a navíc jsem měla volno o víkendech a letních prázdninách. Ráda jsem si četla, ale nejraději jsem si hrála a mám spoustu krásných vzpomínek na zážitky ze hry. Nikdy jsem se nenudila a vždycky jsem se nějak zabavila.

Bydleli jsme ve velkém domě a rodiče předělali celé podkroví na dětskou hernu. Uprostřed byl společný prostor na hraní, a kromě toho jsme se sourozenci měli každý svůj soukromý prostor. Vzpomínám si, jak jsem ve svém pokojíčku vytvořila orchestr panenek

a nemocnici pro panenky. Jeden rok nám maminka pomáhala vyrábět loutky a pak jsme v podomácku vyrobeném divadélku hráli loutková představení.

Naše hračky a činnosti byly tradičně genderově typické, ale nikdy mi to nevadilo. Bavilo mě hrát si s panenkami, ale také jsem si ráda hrála s bratrovými hračkami. Jednou jsem mu pomohla postavit dvoumetrový model Eiffelovky, dokonce jsme do ní nainstalovali výtah, který doopravdy fungoval. (Doporučuji dětem nabízet nejrůznější hračky bez ohledu na jejich gender.)

Také jsem trávila hodně času venku na zahradě, třeba jsem několik dnů vyráběla hřiště pro svou oblíbenou panenku. Byla na něm maličká houpačka, klouzačka, brouzdaliště a pískoviště. Se sourozenci jsme také rádi hráli badminton a trefovali se míčem do basketbalového koše připevněného ke zdi naší garáže.

Se sourozenci a s dětmi ze sousedství jsem často jezdila na kole. Na chodníku před domem jsme s oblibou skákali panáka a přes švihadlo, hráli si s míčem a jezdili na kolečkových bruslích. Za teplých letních večerů jsme všichni hráli na schovávanou. Na podzim jsme shrnovali spadané listy na hromady a skákali jsme do nich. V zimě jsme stavěli ze sněhu hrady, koulovali jsme se a sjížděli na saních z nedalekého kopce. K mým oblíbeným zimním aktivitám patřilo bruslení na zamrzlém rybníku a bavilo mě předvádět na ledě různé kejkle (které měly za následek spoustu drsných pádů).

Maminka s tatínkem milovali deskové hry a často jsme všichni společně po večerech hrávali karty, monopoly nebo scrabble. Když mi bylo šest, táta mě naučil hrát šachy. Při učení si odebral královnu (nejmocnější šachovou figurku), aby byl v nevýhodě a hra byla vyrovnanější. Během dlouhých cest autem jsme hráli různé slovní hry, například na uhádnutí slova, které si jeden hráč myslí, nebo na slovní řetěz.

Jednou v létě moji rodiče na měsíc pronajali chatu u jezera na odlehlém místě v divoké přírodě severní Minnesoty. Jedinou další chatu, která tam byla, měli pronajatou moji prarodiče. Nebyly tam žádné další děti, se kterými bychom si mohli hrát, ale měli jsme sebe navzájem, knížky a hry, jezero, lesy a spoustu volného času. Se sestrou jsme se rozhodly, že napíšeme knihu. Už několik let mě bavila příběhy, které sama vymýšlela. Byla o pouhých šestnáct měsících starší než já a spaly jsme spolu v jednom pokoji. Když nám maminka dala pusku na dobrou noc a zhasla světlo, moje sestra začala vyprávět příběhy. Mezi naše nejoblíbenější patřilo vyprávění o dvou sestrách, které měly kouzelný strom, jenž jim splnil každé jejich přání. Sestra každý večer vymýšlela pro dívky nová dobrodružství. Onoho léta u jezera jsme se rozhodly, že ten příběh sepišeme. Vzpomínám si, jak jsem seděla u jezera s tužkou a sešitem, zatímco moje sestra diktovala. Na konci měsíce už jsme měly celý sešit popsaný několika kapitolami knihy nazvané *Strom přání*.

Když mi bylo deset let, maminka mi ukázala, jak se používá šicí stroj, a od té doby mě bavilo navrhovat a šít šatičky pro panenky. Naše rodina každý rok vytvářela vlastní vánoční blahopřání. Vyráběli jsme je se sourozenci podle vlastních návrhů a také jsme ručně tiskli vlastní linoryty pomocí linoleové šablony potřené barvou.

Bavilo mě sbírat různé věci, rostliny a živočichy. Jednou v létě jsem sbírala světlušky a přes noc jsem je nechala zavřené ve sklenici, abych je mohla pozorovat zblízka. Během prvního léta, které jsem strávila ve švýcarských Alpách, když mi bylo dvanáct, jsem sbírala alpské květiny, vylišovala jsem je, opatřila názvy a vytvořila jsem z nich herbář (který mám schovaný dodnes). Jednou jsem nasbírala několik hlemýžďů a uložila jsem je do velké otevřené sklenice. Dala jsem jim dovnitř listy a myslela jsem si, že je snědí,

ale na druhý den ráno jsem zjistila, že všichni šneci utekli! Také jsem měla sbírku známek.

Moji rodiče podporovali hru a kreativitu také tím, že jsme doma neměli televizor. Všechny moje kamarádky měly doma televizi, ale moji rodiče považovali koukání na televizi za ztrátu času. Někdy jsem si připadala vyloučená, když si kamarádky povídaly o televizních pořadech (například když se nadšeně bavily o jakémsi populárním zpěvákovi jménem Elvis Presley, o němž jsem nikdy neslyšela). V dospělosti jsem však zpětně ráda, že naši tehdy televizi nekoupili. Bez pasivní zábavy u televizní obrazovky jsem se musela zabavit sama hrou a různými tvůrčími činnostmi.

Uvědomuji si, že jsem měla privilegované dětství. Moji rodiče si mohli dovolit velký dům v bezpečné čtvrti, měli jsme prostornou předzahrádku i zahradu se dvorem za domem. Rovněž měli finanční prostředky na to, aby mě zapsali do soukromé progresivní školy, kde jsem nedostávala domácí úkoly a nikdo na mě nevyvíjel žádný tlak. Trávili se mnou čas a poskytovali mi obohacující zážitky, chodili jsme do muzea, na koncerty a do divadla, cestovali jsme. Plně podporovali moje tvořivé snahy – poskytovali mi výtvarné, šicí a další potřeby i čas, prostor a volnost věnovat se zájmům. Navíc jsem jako bílé dítě žijící v USA nezažívala rasovou diskriminaci.

Uvědomuji si, že není v možnostech všech rodičů nabídnout dětem podobné zážitky. Mějte však prosím na paměti, že můžete vytvořit podnětné učební prostředí, i když bydlíte v malém bytě a máte málo času nebo omezené finanční prostředky.

Tři funkce hry

V této části používám příklady (převážně ze svého dětství), jimiž chci ilustrovat několik funkcí hry.

Hra mi pomáhala rozvíjet koordinaci, rovnováhu, sílu a vytrvalost. Při aktivní hře venku jsem běhala, skákala, jezdila na kole, sáňkovala, bruslila, hrála badminton, trefovala se míčem do koše, hrabala listí a odhrabovala sníh. Těmto činnostem jsem se nevěnovala proto, abych získala fyzickou zdatnost; dělala jsem je, protože mě to bavilo.

Při každodenních interakcích se sourozenci a dětmi ze sousedství jsem si také osvojovala sociální dovednosti, včetně jazykových. Společně jsme plánovali, co budeme dělat, a často jsme se dostávali do vzrušených debat a vyjednávání o pravidlech a vedení, také jsme experimentovali se spoluprací i soutěžením. Všichni jsme zjistili, jaké je být vyloučen ze skupiny, být vůdcem, kterého nikdo nenásleduje, nebo součástí skupiny pod vedením diktátora.

Mnohé hry a činnosti, které mě v dětství bavily, přispěly k mému intelektuálnímu vývoji. Karetní a deskové hry mi pomáhaly rozvíjet matematické, logické a prostorové dovednosti a posilovaly paměť. Scrabble a další hry se slovy zlepšovaly moje čtenářské a pravopisné schopnosti. Díky tomu, že jsem se sestrou psala knihu, jsem se cvičila v psaní. Při šití šatiček, budování hřiště pro panenky a stavbě modelu Eiffelovy věže jsem využívala prostorové dovednosti. Rovněž jsem si rozvíjela tvořivost, když jsem navrhovala vánoční přání a šatičky pro panenky, vyráběla loutky a hrála loutková představení.

Dětská hra mi také pomáhala s učením a vstřebáváním nových informací. Zoologii a botaniku jsem poznávala díky sbírání světlušek, hlemýžďů a květin. Prostřednictvím sbírky poštovních známek jsem se dozvěděla o různých zemích. Každá známka byla jako malé okénko, které mi dávalo nahlédnout do jiné kultury. Když jsem bratrově pomáhala stavět model Eiffelovy věže, pochopila jsem základy stavitelství a mechaniky. Například výtah, který jsme

instalovali, fungoval na principu kladek. Orchester pro panenky mi pomohl lépe pochopit, jak funguje opravdový orchestr. Při vyrábění šatiček pro panenky jsem se naučila, jak se šije oblečení.

Kromě toho, že jsem si při hře osvojovala nové dovednosti a vstřebávala informace, také mi pomáhala uvolňovat stres a zpracovávat traumatické zážitky. Od malička jsem instinktivně tíhla k symbolické hře a v dospělosti jsem zjistila, že tento typ hry dětem obzvlášť účinně pomáhá zpracovávat traumatické zážitky. Například moje nemocnice pro panenky mi umožnila zpracovat emoce spojené s traumatickým zážitkem z nemocnice, který jsem měla v pěti letech. Předstírala jsem, že panenky jsou nemocné a musejí být v nemocnici, a láskyplně jsem o ně pečovala. Když jsem vymýšlela loutková představení s vlastními příběhy, začlenila jsem do nich hádky a další konflikty mezi loutkovými postavkami. Pomáhalo mi to zpracovávat pocity žárlivosti vůči sourozencům. Děsivé loutky představující čarodějnice, duchy a strašidla mi umožňovaly střetnout se se svým strachem ze zla a smrti a zároveň mít úplnou kontrolu nad koncem příběhu.

Moje dětské hry nebyly jen zábavné, sehrály zásadní úlohu v mém vzdělání a zároveň přispěly k mé celkové emoční a duševní pohodě. Tyto prospěšné účinky hry jsem shrnula do následujícího seznamu:

Tři funkce hry

- Pomáhá dětem při osvojování fyzických, sociálních a intelektuálních dovedností.
- Pomáhá dětem při učení a vstřebávání nových informací.
- Pomáhá dětem při uvolňování stresu a zpracování traumatických zážitků.

Marion Roseová vyprávěla, jak si její dcera hrou osvojila novou fyzickou dovednost (plavání) a pak si při plavání procvičovala intelektuální dovednost:

Pamatuji si, jako by to bylo včera, kdy jsem si poprvé uvědomila, že děti mají vrozenou schopnost učit se hrou. Mé dceři byly čtyři roky a právě jsme na zahradě vybudovali bazén. Během asi tří dnů se s naší podporou a spoustou legrace jednoduše naučila plavat. Následující dny ji moc bavilo při skotačení ve vodě předvádět tvary písmen a číslic.

Françoise Somersová popsala, jak její dcera využívala hru, aby vstřebala znalosti nabyté ve škole a také aby se zbavila stresu:

Moje dcera se vždycky ráda učila. Když začala chodit do školy, hned po návratu domů znovu sehrála svůj školní den s panenkami a plyšáky. Učila je, co ten den probírali, ukládala jim domácí úkoly. (Díky tomu byla ochotná od raného věku dělat domácí úkoly.) Tato hra jí umožňovala vstřebávat informace a také jí pomáhala uvolnit napětí z celého dne. Vstřebávání informací hrou bylo obvykle spontánní a sebeřízené, ale hra, která jí umožňovala uvolnit stres ze školy, vyžadovala moje aktivnější zapojení.

Učitel v německé alternativní škole Rico Heinisch vyprávěl, jak děti iniciovaly hrou aktivitu, která vyústila ve smysluplné učení:

Během výuky si tři děti se mnou chtěly „hrát na školu“ s plyšovými zvířátky. Jednoho plyšáka jsem pasoval na učitele ve fiktivní třídě. Nejprve děti nenapadlo, co bych měl

vyučovat. Potom jedno dítě spontánně navrholo, že se budeme učit o Měsíci. Během hry se děti dozvěděly o Měsíci, o Zemi a o tom, v jakém jsou vůči sobě poměru co do velikosti. Po-užívali jsme glóbus a nahlíželi do knih. Jedno starší dítě se nejprve rozhodlo nezúčastnit, ale když zaslechlo, jak ostatní děti nesprávně odhadují velikost Měsíce ve vztahu k Zemi, spontánně se přidalo a podělilo se o své vědomosti s ostatními.

Tento příklad nejen ilustruje hravé učení, ale také ukazuje, že děti učení baví, když mají možnost rozhodovat o tom, co a jak se učí. V další části této kapitoly upozorňuji, jak je důležité řídit se jejich zájmy.

Význam stimulace

Řiďte se zájmy dětí

Při výchově svých dětí jsem si všimla, že se aktivně zapojovaly a učily vždy, když jsem se řídila jejich zájmy. Následující příklady ilustrují, jak jsem svým dětem v různém věku nabízela podněty v souladu s tím, co je bavilo dělat:

Můj desetiměsíční syn Nicky hodil kámen do brouzdaliště a díval se, jak klesá ke dnu. Dala jsem mu několik dalších předmětů, aby je mohl házet do vody. Některé se potopily a některé ne. Bavilo ho s nimi experimentovat.

Ve třech letech Nicky sbíral na pláži mušle a chtěl si je odnést domů. Dala jsem mu nádobu, aby si je do ní mohl uložit. Když začal mušle sám od sebe třídit podle vzhledu, poskytl jsem mu několik menších nádobek, aby si mušličky roztřídil.